

יד
מהר"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצ"ש"ק
פינחס
תמוז ה'תשע"ו ב'שכ"ז
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

נושאי השיעור:

האם קדיש דרבנן, דהיינו קדיש דעתיד, הנאמר לאחר הלימוד, מיוחד דוקא ליתום.
מה המקור לכך שעדיף כי הדרשן יאמר קדיש זה.
הדרשה בפני רבים ואמירת הקדיש, מועילה לכפרת עוונות.
מדוע המשיח לא בא, למרות שנמחלו העוונות, וכן לגבי מוצאי יום הכיפורים.
המשך בעניין חשיבות אמירת עלינו לשבח וכו', על כן נקוה לך וכו', והאם ישנה כיום
עבודה זרה בעולם.
כמה פרטי דינים בעניין י"ז בתמוז הנדחה.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642
שלוחה 6

קול הלשון – 03-6171031

מספר השיעור במערכת קול הלשון – 485

מספר השיעור בדיסקים ובקו "קול יהודי תימן" – 361

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.
השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,
וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.
פרטים בטלפון: 050-4140741. נא לתאם זאת לפני השיעור.
והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים,
ימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבם לטובה. אכי"ר.

הדבר מובן, מדוע קדיש זה נקרא בשם 'קדיש דרבנן', כיון שאנו אומרים בו 'על ישראל ועל רבנן'.

רבינו סעדיה גאון בסידורו, לא מזכיר את השם, קדיש דרבנן. הוא כותב [בדף שנ"ח] כך, היחיד, אינו צריך לברך בכל פעם שהוא קורא בתורה, או מזכיר דבר מן התלמוד ר"ל המשנה, לא לפני הקריאה והלימוד ולא אחריהם, ובלבד שהתפלל כבר תפילת השחר. דהיינו, כאשר האדם לומד תורה, אינו צריך לומר כלום, לא לפני הלימוד ולא לאחריו. בין לגבי תורה שבכתב, ובין לגבי תורה שבעל-פה. אבל כל זה מדובר, כאשר כבר התפללת. אולם אם עדין לא התפללת, לפני כן עליך לומר את ברכות התורה. והוא מביא שם, את נוסח שלושת ברכות התורה. ואחר כך, יקרא או ילמד. ובאה הקבלה, ללמוד הלכה זו לפני התפילה בכל בוקר, אחרי הברכה הזאת. הוא מביא את המשנה, אלו דברים שאין להם שיעור וכו' [פאה פ"א משנה א'], שצריך לאמרה לאחר ברכות התורה.

חושבני, כי המתרגם לא דייק כאן. הוא תירגם את המלה זגאת אלסנה' כך, זבאה הקבלה וכו'. כביכול, ישנה קבלה כזאת, ללמוד את המשנה הזאת, לאחר ברכות התורה. והנה אנחנו נוהגים לומר, את פרשת 'צו את בני ישראל וגו', וברכת כהנים, וגם את משנת 'אלו דברים שאין להם שיעור וכו', ודברים נוספים. ורבינו הרמב"ם כבר מזכיר זאת, בתורת 'מנהגים'. אבל עכ"פ המתרגם כאן לא דייק, כיון שבמקור בלשון ערבית כתוב כך, וגאת אלסנה בדרס הדה אלהלכה. המלה 'אלסנה', פירושה 'מנהג', לא 'קבלה'. כמו שנזכר בלשון התכלאל אַסְתַּסְנו אלנאס, דהיינו 'נהגו העם'. לכן, היה צריך לתרגם כך, 'ובה המנהג' וכו'. כלומר, ישנו מנהג כזה. אבל אין כאן 'קבלה', דהיינו מסורת הלכתית. ישנם עוד דברים רבים, שמתרגם סידור רס"ג לא דייק בהם.

השיעור מוקדש להצלחת ידידנו הרב דקל בן ציון ענאקי הי"ו. וימלא כל משאלות ליבו וכל משפחתו וכל הנלוים אליו לטובה ולברכה, אכ"ר. כמו כן השיעור מוקדש לעילוי נשמת דודי אחי אבי הרה"ג ישראל ב"ר נסים זצ"ל, שהיאר-צייט שלו הוא השבוע, ביום י"ט בתמוז, תנצב"ה. בעזרת ה' נעשה לו השכבה, בסוף השיעור. הוא היה יד ימינו של אבא מארי זצ"ל, הם למדו יחד. אבל לא זכינו, הוא נפטר בגיל צעיר. כאשר הוא נפטר, גם בניו כבר נפטרו. ואשתו היתה זקוקה ליבם, ואכמ"ל. הוא לא זכה, שיהיה מישהו אחריו. לכן אני משתדל בעז"ה לומר ביארצייט שלו את הקדיש וכו'. הוא זכה להיות מרביץ תורה ברבים, היה מגיד שיעור. אבא מארי זצ"ל, שהיה יותר יושב אוהלים, סמך עליו, בכדי שהוא יהיה בקשר עם הציבור. [ע"ע עליו לקמן בתחילת שיעור פרשת מסעי]. בני הרה"ג ישראל שליט"א מהעיר נתיבות ת"ו, קרוי על שמו. וברוך ה', חושבני כי יש לו ניצוץ ממנו. אבל כיון שהוא נפטר בקיצור ימים ושנים, לכן אמרתי, על-פי מה שנזכר בספרים בנ"ד, שלא אקרא לבני שיחי רק על שמו, אלא גם בצירוף על שם החפץ חיים, שהיה שמו ישראל מאיר. קראנו לו, ע"ש שניהם. שתהיה לו אריכות ימים ושנים, כמו החפץ חיים, אכ"ר.

האם קדיש דרבנן, דהיינו קדיש דעתיד, הנאמר לאחר הלימוד, מיוחד דוקא ליתום.

בעזרת הי"ת נתחיל מפני כן לבאר ולברר, את עניין קדיש יתום, דהיינו קדיש דרבנן. שהדברים יהיו לעילוי נשמתו הטהורה של דודי מו"ר ישראל הנזכר לעיל. וכן לגבי השאלה, שהתחלנו לדבר עליה בשיעור מוצש"ק קרח, לגבי המקור לדברי היש אומרים, כי עדיף שמגיד השיעור או הדרשן יאמר את הקדיש לאחר השיעור, ולא אחד מן הציבור.

רבינו הרמב"ם ב'סדר התפילות' כותב כך, קדיש דרבנן. כל עשרה מישראל או יתר, שעוסקין בתלמוד תורה שעל פה, ואפילו במדרשות או בהגדות, כשהן מסיימין, אומר אחד קדיש בנוסח זה. יתגדל ויתקדש שמיא רבא, דעתיד לחדתא עלמא ולאחאה מיתייא וכו', הוא מביא את כל נוסח הפתיחה. ויבע משיחיה ויפרוק עמיה וכו'. ובסוף, על רבנן ועל תלמידיהון וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

צריך להסביר את הקשר לפי זה שבעבור לימוד התורה, נזכה לתחיית המתים, ולבניין בית המקדש וכו'. תחיית המתים היא גם לנביאים, ולא רק לחז"ל, ואתי שפיר לשיטתו שלא מזכירים "רבנן" בקדיש.

ישנו עוד סידור, של רבינו שלמה ברבי נתן, שהיה מן הקדמונים. זהו סידור, הקרוב לסידורו של רבינו סעדיה גאון. כינויו נקרא, סגלמאסי. מקום הוא בארץ מרוקו, הוא היה שם בדורות הקדמונים.

כתוב שם [בדף ר"ן] בזה"ל, האומר קדיש, צריך לשוח בו, דהיינו לכרוע, בארבעה מקומות וכו'. וכבר פשט המנהג, שאומרים בשעת קבורת המת קדיש זה, היינו קדיש דרבנן וכו'.

ובדף ר"א כתוב כך, והמנהג לומר קדיש דרבנן, הוא כבר כן קורא לו בשם קדיש דרבנן, אחרי ששונים משנה תלמוד או הלכה ותוספות וכיוצא. במלה 'ותוספות', אין כוונתו לבעלי התוספות שבגמרא, אלא הוא מתכוון לתוספתא, דהיינו הברייתא. הרי בזמנו, עדיין לא היה תוספות. גם לא שייך להגיד, שכוונתו לבעלי התוספות, כי מדוע הוא מזכיר דוקא את הפירוש הזה? האמת היא, כי גם הספר הזה, הוא מתורגם. אינני יודע, מה היה כתוב כאן במקור, ואולי לא דייק המתרגם בהעתקתו.

וכשלוּמדים דבר מהם, אומרים אחר הלימוד קדיש בנוסח זה. יתגדל ויתקדש שמיא רבא. הוא גם מביא את נוסח 'קדיש דעתיד', רק שאצלו הנוסח קצת משונה. כי מתחיל בעלמא די ברא כרעותיה, ורק אח"כ ממשיך (דעתיה) [דעתיד] לחדתא עלמא ולאחאה מיתיא ולמפרק חייא ולמבני קרתא ירושלם ולשכללא היכלא ולמיעקר פולחנא נוכראא ולאותבה פולחנא דשמיא לאתריה, ימלוך קדישא בריך הוא במלכותיה בשבחיה בהדריה ובהדר זיו (יקריא) [יקריה] בעלמיה דיברא, בחייכון

ממשיך רס"ג וכותב, והיחיד לא יברך אחר הקריאה והלימוד. לאחר שגומרים את 'הקריאה', דהיינו בתורה שבכתב, או 'הלימוד', דהיינו בתורה שבע"פ, אין ברכה לאחר מכן. אבל אם היו עשרה לומדים, יאמרו בגמרם ברוך אלהינו וקדיש יתגדל, ומוסיפים בו דעתיד לחדתא עלמא ולאחאה מיתיא ולמבני קרתא ירושלם ולשכללא היכלא ולמיעקר פולחנא נוכראא ולאחאה פולחנא דשמיא לאתריה וימלוך מלכותיה, ויתר הקדיש. ויש אנשים שאומרים קדיש זה אחרי קבורת המת, ואין זה מן העיקר.

ישנם מנהגים, כך בעדות האחרות עד היום, האומרים את קדיש דעתיד, בבית הקברות. ואף ישנו אצלם מנהג, שאומרים אותו גם בתשעה באב. אבל ביתר ימות השנה, אינם אומרים אותו. אבל אומר רס"ג, כי מנהג זה, אינו העיקר. אלא כפי שאנו נוהגים, שאומרים זאת לאחר הלימוד.

רק שרס"ג מוסיף דבר, אשר כמדומני שאינו נהוג כיום אצל אף אחד, לומר ברוך אלהינו וכו' שהבדילנו מן התועים וכו'. בכל אופן, בזמנו היה מנהג כזה, ולאחר מכן אומרים קדיש דעתיד לחדתא. רס"ג אינו מזכיר זאת, בשם קדיש דרבנן. וגם לא יכול להיות, שזה יקרא בשם קדיש דרבנן, כיון שלפי דבריו, אומרים זאת גם לאחר הקריאה בתורה שבכתב, ולא דוקא אחר לימוד תורה שבע"פ.

והדבר המפליא עבורנו הוא, שרס"ג לא מזכיר כלל בנוסח הקדיש, את המלים 'על ישראל ועל רבנן וכו'. גם אם אולי היה אפשר לקרוא לקדיש זה בשם קדיש דרבנן, אבל עכ"פ המלים הללו בכלל לא מוזכרות אצלו בנוסח הקדיש. לפי דבריו, קדיש זה יכול להיקרא עכ"פ בשם 'קדיש דעתיד', ואומרים אותו לאחר הקריאה בתורה שבכתב, והלימוד בתורה שבע"פ.

וביומיון ובחיי כל בית ישראל, בעגלא ובזמן קריב ואמרו אמן. וישלים לפי המנהג.

אינני יודע, מה הוא מתכווין במלים אלו, זיישלים לפי המנהג'. כנראה כוונתו לומר, שתגמור לומר את נוסח הקדיש כרגיל. הוא לא אומר, להגיד 'על ישראל ועל רבנן וכו', אבל בכל זאת הוא קורא לקדיש זה בשם קדיש דרבנן. הדבר מובן, כי זהו הקדיש שלאחר הלימוד.

א"כ יוצא, כי יש לנו כמה דעות, לגבי עניין זה. א' לפי דבריו, וכן לפי רס"ג, פחות או יותר, לאחר הלימוד אומרים קדיש, ופותחים בו במלים 'דעתיד לחדתא עלמא'. ב' בעדות האחרות, נוהגים לומר לאחר הלימוד, רק את 'על ישראל ועל רבנן וכו', ואין להם את 'דעתיד לחדתא עלמא וכו'. ג' רבינו הרמב"ם, משלב את שניהם. גם 'דעתיד' וגם 'על ישראל ועל רבנן', וכך הוא מנהיגנו, שבקדיש דרבנן, הולכים שני הדברים הללו ביחד. אולי אלו היו מעיקרא שתי דעות, אשר חיברו אותן. בבחינת הא דברכות דף טל: יר"ש יוצא ידי שניהם. לא ברור בדיוק, כיצד הדבר התחיל, אבל כך הדבר נגמר, שאנחנו אומרים קדיש דעתיד ואת על ישראל ועל רבנן לאחר הלימוד, ודוקא על תורה שבע"פ, והדבר מתאים לדברי הרמב"ם.

מהר"ר יוחנן מזרחי, שהיה אחד מרבתי של מהרי"ו, זהו רבינו יצחק ונה זצ"ל, כנראה מזה שהוא מזכיר אותו בפירושו בתואר 'מורי רבי יוחנן' (עי' במבוא לספר רכב אלהים), גם הוא כותב דבר דומה, אבל קצת משונה.

הוא כותב בפירושו על מסכת ברכות ודף כ"ז כך, כשאדם נכנס לבית המדרש לקרות בתורה, לא שנא תנ"ך, לא שנא תלמוד והלכות והגדות ומתניתין, בכל הנך מתפלל בתחילה הנוסח הזה, יהי רצון מלפניך יי"א או"א, שלא אכשל בדבר הלכה וכו'. וכשיצא אומר תפילה זו, מודה אני לפניך וכו' ששמת חלקי

מיושבי בית המדרש וכו'. ואם היו הגורסין עשרה דציבורא, אם בלימוד היו עשרה, שזה נחשב ציבור, עומד הגדול בחכמה אחר תפילה זו ואומר קדיש.

כבר הזכרנו [בשיעור מוצש"ק חוקת ה'תשע"ו] את דבריו, שהוא מייחס את הקדיש הזה, שלא יאמרנו אחד מן הציבור, אלא מי שהוא 'הגדול בחכמה'. משמע מדבריו, כי לאו דוקא מי שמסר את השיעור. אם הם למדו ביחד, כגון כל אחד מהם קרא הלכה, לא משנה באיזו דרך, בכל אופן, הקדיש הזה מיועד, שיאמר אותו הגדול ביותר מביניהם. 'הגדול בחכמה'. לא בשנים, לא הזקן ביותר, אלא החכם ביותר, הגם שהוא צעיר.

והוא הנקרא, קדיש דרבנן. וזהו נוסחו, יתגדל ויתקדש שמיא רבא. דעתיד לחדתא עלמא ולאחאה מיתיא וכו', וימלוך מלכותיה ויצמח פורקניה ויבע משיחיה ויפרוק עמיה וכו'. ואומר על ישראל ועל רבנן ועל תלמידהון וכו'. הוא כלל, את שני הדברים הללו ביחד, כפי שהוא מנהיגנו.

לאחר מכן, הוא מביא קדישים אחרים, שאומרים אותם בזמנים אחרים. כגון מה שנקרא אצלנו, 'חצי קדיש'.

קצת מפליא אותי, שהוא אומר, כי לפני שלומדים תנ"ך, צריכים לומר יהי רצון וכו'. הרי כאשר לומדים תורה, אומרים את הפסוק, תורה צוה לנו משה וגו', וכאשר לומדים נ"ך, אומרים את הפסוק, ודיברתי על הנביאים וגו'. ישנן פתיחות וחתומות, לכל לימוד ולימוד. אבל לומר 'יהי רצון' וכי שייך אז להגיד, 'שלא אכשל בדבר הלכה' זהו חידוש.

כמו כן, וכי שייך לומר קדיש דרבנן, לאחר קריאת פסוקים? מדבריו משמע, כי לא שנא תנ"ך, ולא שנא תלמוד והלכות והגדות ומתניתין.

בכלל, לא בגוף התכלאל ולא בפירוש. לא בשחרית ולא בערבית.

משמע מהם, שאומר זאת השליח ציבור. הדבר כתוב במפורש, ועומד ש"צ ואומר קדיש דרבנן. משמע, שבזמנם הם עדיין לא נהגו, שהקדיש הזה יהיה ליתום. מה שאצלינו זהו כבר מנהג פשוט, בכל הקהילות. הדבר ידוע, כי זהו קדיש יתום. כמו שמוזכר בפשיטות גם בשתילי זיתים ובעץ חיים למהרי"ץ, שבזמנם כבר נתקבלה בקהילותינו הנהגה זו.

מצד שני, אי אפשר להתעלם מכך, שישנם מקורות במדרשי חז"ל, במעלת קדיש יתום. הרי ישנו סיפור ידוע, שהיה עם רבי עקיבא וכו'. הדבר מובא במדרש תנחומא, ובמנורת המאור, ובכל בו, ובזוהר חדש, ובעוד ספרים. אלא כנראה צריכים לומר, כי דבר זה נתקבל דוקא בדורות האחרונים, כי כנראה שבדורות אלו אנחנו יתמי דיתמי, אנו חלשים לצערינו. צריכים תיקון. בדורות הראשונים, לא היו צריכים את הזכות הזאת, שהיתום יאמר קדיש על אביו. לכן, זאת הנהגה מן השמים. כך לגבי הדברים, אשר נשתנו בדורות האחרונים. שהרי בעצם, הרי יש לכך מקורות בחז"ל, א"כ מדוע הדורות הראשונים לא עשו זאת? יכול להיות, שבארצות מסויימות, או בקהילות מסויימות, עשו כך. הרי הראשונים מביאים זאת. על כרחך, שבדורות הראשונים עדיין לא היה צורך בדבר הזה, אבל במשך הזמן, מן השמים היתה הנהגה, רוח ממרום, שדבר זה יתפשט ויתקבל בכל עם ישראל, כיון שהדורות האחרונים צריכים הרבה זכיות, כי לצערינו הדורות הולכים ויורדים מבחינה רוחנית, לכן צריך שיהיה 'ברא מזכי אבא', שהבן יאמר קדיש, בכדי להעלות ולהציל את אביו מדינה של גיהנם. ולכן דבר זה הלך והתקבל, עד שזה נהיה מנהג פשוט כיום בכל מקום ומקום.

או שנאמר, כי אולי לא חילקו ביניהם. לא רצו לחלק, בבחינת לא פלוג רבנן. או שאולי כוונתו, כשלומדים תנ"ך בעיון, עם המפרשים. או שלפעמים ישנה נפק"מ להלכה, מאותם הפסוקים. או איזה דיוק. יכול להיות, שיהיו פסוקים, שתהא מהם נפק"מ להלכה. א"כ, לא חילקו. הרי הוא גם אומר, לא שנא תנ"ך, ולא שנא תלמוד והלכות והגדות ומתניתין. גם כאשר לומדים מדרש, שזה לא הלכה, בכל זאת לפי דבריו אומרים יהי רצון.

הדבר אינו מקובל. כאשר לומדים מדרש, או תנ"ך, לא אומרים לפני כן יהי רצון. רק אם לומדים משנה, או הלכה, הרמב"ם ושו"ע, משהו שיש בו נפק"מ לדינא. אבל לפי דבריו, הוא מכליל את הכל ביחד. כנראה צריך לתרץ כמו שאמרנו שלפעמים יכול להיות איזה דיוק בפסוקים, או שישנם פסוקים שלומדים מהם אלו הלכות, לכן לא חילקו.

בכל אופן, הדבר המפליא לכאורה הוא, כי כבר בזמן מהר"ר יוחנן מזרחי, אעפ"י שהוא היה לפני ארבע מאות שנה בערך, שהרי מהרי"ו, דהיינו רבינו יצחק ונה, היה לפני 300-350, והוא היה רבו, אז זה בערך לפני 400 שנה, וגם ראיתי בכת"ק שמזכיר זמן העתקת הספר בשנת השע"ז ליצירה, והם לא מזכירים בכלל את העניין של יתום. משמע כי בזמנם, הקדיש הזה לא היה קשור בכלל ליתומים. לא ייחדו את הקדיש הזה, עבור היתום. ראיתי אפילו בתכלאל של מהרי"ו, שזה היה כבר אחרי האר"י ז"ל, וכבר יש שם אפילו את פיטום הקטורת והקדיש שלאחר מכן, וברכו ועלינו לשבח, מה שלא נמצא בתכלאל הראשונות, וכן בתכלאל שהבאנו בפניכם בזמנו, כי בדורות הראשונים לא אמרו זאת. אבל גם כאשר כבר אמרו את פיטום הקטורת ועלינו לשבח, כפי הסדר שלנו, ואצלינו הדבר ידוע, שנותנים ליתום את הקדיש הזה, ואותו הדבר בערבית, הם לא מזכירים את עניין היתום

הערה מהקהל: גם באותו מעשה שהיה, המדובר שאביו היה רשע. אם הוא היה צדיק, לא היה צריך לומר את הקדיש. תשובת מרן שליט"א: נכון. כך היה בזמנם. הקדיש שמוזכר במדרשים, מדובר על רשעים. ובמשך הזמן הנהיגו זאת, דהיינו לומר קדיש יתום, אפילו על צדיקים.

אותו הדבר, בקשר לעלינו לשבת. הבאנו בשיעורים האחרונים, כי יש לכך מקור בפרקי דרבי אליעזר, אף כי לא בכל הנוסחאות, ויש שהביאו זאת בשם רבי נחוניא בן הקנה. א"כ, למה הראשונים לא נהגו זאת? בכל אופן, בארצות שלנו, לא נהגו זאת? על כרחיק, כי הדבר עדיין לא נתקבל ונתפרסם. רק במשך הזמן, הדבר נתפרסם. מן השמים מגלגלים כך, שהדברים ישתנו ויתקבלו. כי הדורות האחרונים, צריכים יותר תיקון.

ישנם עוד דברים שבדורות הראשונים היו דעת יחיד, ובדורות האחרונים נתקבלו אצל כולם. כגון המבואר במחזור אהלי יעקב לראש השנה דף נ"ב ד"ה זכרנו.

מה המקור לכך שעדיף כי הדרשן יאמר קדיש זה.

לגבי השאלה, מדוע נוהגים, יותר נכון אלו הסוברים להנהיג כך, שהדרשן יאמר את הקדיש הזה? ידידנו הרב דקל בן ציון ענאקי הי"ו, כבר אמר לי כמה פעמים, כי כך אומר הגרב"צ מוצפי שליט"א. ואכן, בכדי לברר זאת, זיכנו ידידנו הרב רונן יעיש הי"ו, ממושב אשתאול, יישר חיליה לאורייתא, ושלח לי את ספרו הנקרא 'ארחות ציון', ואכן הדבר כתוב שם בחלק ב'.

הערה מהקהל: האם זה לא השו"ת שלו? תשובת מרן שליט"א: זה מה שהוא שלח לי. אם יש במקומות אחרים בספריו, הדבר אינו ידוע לי. הרב רונן אמר לי, ששמע את מה שדיברנו בשיעור, ומצא שהדבר מובא בספר ארחות ציון [ח"ב פרק ט' דף שי"ג]. אמנם אני קצת

מתפלא, על המקורות שלו, אבל תכף נראה זאת. בעזרת הי"ת.

לפני כן, אביא את דבריו, לגבי קדיש דרבנן [שם דף שס"ד]. הוא כותב כך, יש מקומות שנהגו, שרב הקהל, או חזן בית הכנסת, הוא אומר לבדו את הקדיש, ומתכווין בעד כל המתים שאין להם מי שיאמר קדיש בעדם. ואם יש בבית הכנסת אנשים שהם תוך י"ב חודש על אביהם או אמם, עדיף שיאמרו הקדיש בעצמם, אם הם בקיאים באמירתו.

ובהערה [ל"ז] הוא כותב כך, כתב מורינו הר"ח פאלאגי בספרו שו"ת חיים ביד [סימן קי"ד], נהגו בעירנו איזמיר ובכמה עיירות, שנותנים קדיש בתרא להרב מורה צדק שבעיר. הדבר מעניין. כך היה מנהגם. נראה כי בדר"כ היה מקובל אצלם, שהרב אומר את הקדיש הזה, לעילוי נשמת כל מתי ישראל. ושמעתי מפה קדוש, מו"ז אור היר"ח ז"ל, זהו בעל חקרי לב, הגאון מהר"ר יוסף רפאל חזן, שהיה אומר, יען אמירת הקדיש הוא להגן על נפש המת להצילו מגיהנם, והרי יש הרי כמה מתים בישראל שלא זכו לבנים שיאמרו קדיש עליהם, לכן תיקנו שיאמר הרב מורה צדק קדיש, והוא מגין לכל נפשות המתים. וכתב עוד, ולפעמים יש בבית הכנסת בני אדם שהם בתוך שנים עשר חודש על אביהם ואמם, והרב מוחל להם.

תראו דבר מעניין. כאשר ישנו יתום, הרב כביכול מוותר. אצלנו, אין דבר כזה. לפי דבריו, הרב אומר את הקדיש, ורק אם ישנו יתום בתוך שנה, בסדר, הרב עושה מחילה, בכדי שהיתום יאמר. ואפשר, כי כל כהאיי גוונא, זכות זה עם אמירת קדיש ושעונה הרב אמן אחריהם, מְהַנִּי. והכל לשם שמים. ואנכי נוהג לומר קדיש זה, אחרי איזהו מקומן וברייתא דרבי ישמעאל, קדיש דרבנן. וגם אחר התפילה, ללמוד פרק אחד משנה, ולומר קדיש דרבנן, ובוה אני מכווין בעד נפשות כל המתים הצריכים רחמים לנוח נפשם רוחם ונשמתם במנוחות שאננות בעדן גן אלהים. וקדיש

שערי יצחק – השיעור השבועי

בליבו שמחה עצומה יותר. זאת השמחה, הגדולה ביותר. שהקב"ה קירב אותנו אליו, שאיננו כמו הגויים, שהוא בחר בנו מכל האומות, וכי ישנה שמחה גדולה מזאת? וכו', יעוש"ב.

והוא מסיים, עיין מחזיק ברכה [קל"ב ב'] לרבינו החיד"א זיע"א, שכתב לאמרו בכוונה, ובעטיפת הראש. באמירת עלינו לשבח, יש להישאר עם הטלית על הראש. מפני שאין שבת כמוהו ליוצרנו, ועולה על כל השבחות שיש בעולם. הדבר מפליא, כיצד הגדולים הסתכלו וירדו לתוכן העניין, בדיוק ההיפך ממה שהאנשים חושבים.

לצערנו היום, באמירת עלינו לשבח, כבר אין טלית. האנשים מקפלים אז את הטלית.

הערה מהקהל: אומרים על האר"י, שהוא היה חולץ את התפילין לאחר עלינו לשבח. תשובת מרן שליט"א: נכון. כתוב כך בספר שער הכוונות.

הערה מהקהל: אבל הם אומרים, שבי"על בן נקוה לך', כבר אפשר להוריד. תשובת מרן שליט"א: אולי יש דעה כזאת, כי 'על בן נקוה לך', נחשב שבת אחר.

הרי בעצם, אלו שני דברים. א' עלינו לשבח, ב' על בן נקוה לך. פיסקת 'על בן נקוה', אינה קשורה ליהושע. זאת דרגא אחרת. אבל בשער הכוונות כתוב לא לחלוץ עד אחר על בן נקוה לך, עיין כף החיים סימן כ"ח ס"ק ח"פ, יש גם רמז במילים "בתפארת עוזך" על התפילין שנקראים פאר. וי"א שצריך ללמוד עם התפילין, יוצא כי הראוי שרק אחרי השילוש יחלצו.

עכ"פ לא מסתבר, שיורידו את התפילין, תוך כדי אמירת איזו תפילה. הדבר מסיח את הדעת, מן הכוונה. אא"כ נאמר, שזהו דבר

בתרא, תמיד אני מרשה שיאמרו אחרים, הש"צ או אנשים שהם תוך י"ב חודש על קרוביהם. הוא 'מרשה', שיאמרו זאת אנשים אחרים. שמעתם? הרב צריך להרשות, כיון שבעצם זהו הקדיש שלו.

בהמשך הספר ארחות ציון, הוא מדבר על עניין חשיבות אמירת עלינו לשבח, מה שדיברנו בשיעורים האחרונים. והוא מביא שם, כי בישיבת פורת יוסף, היתה התעוררות בעניין זה.

הוא כותב [בדף שס"ז] כך, מורינו הרב יהודה צדקה זצ"ל, היה מקפיד באמירת עלינו לשבח בצוותא, מתוך הסידור, והשתחויה. היה מזרז את כל בני הישיבה לעמוד במקומם, כל משך זמן אמירת השבח הנורא הזה.

שמעתם? בעלינו לשבח, האנשים כבר לא היו עומדים במקומם, אלא מסתובבים. מתחילים ללכת או לצאת. לכן הוא אמר להם, כי צריך לעמוד במקום, בכדי שלא יסתובבו. ואצלינו התימנים, הדבר יותר חמור, כיון שאצלינו הש"צ אומר זאת בקול רם. ניחא קצת אצלם, שכל אחד אומר זאת לעצמו, כפי שהוא 'גמר' לומר זאת. אבל אם הש"צ אומר עלינו לשבח, וכולם יפטפטו, בודאי שהדבר גרוע ביותר.

בכל אופן, הוא היה מזרז אותם שיעמדו במקומם, כל משך זמן אמירת השבח הנורא הזה. ולאמרו מתוך הספר. ופעם אחת, נתן מתנה הגונה לבחור אחד, שהקפיד לקראו בנחת מתוך הסידור, ושוב נזהרו בכך כל בני הישיבה. אשריו ואשרי חלקו. ואכן, צריך חיזוק גדול בנושא הזה.

בדף שס"ט, הביא באריכות בשם הספר יסוד ושורש העבודה, כמה חשוב השבח 'עלינו לשבח', וכמה צריך לשמוח באמירתו, שמחה רבה ועצומה, עד קצה תכלית השמחה, שאין ביכולת הטבע של אדם ילוד אשה לשמוח

השכיח, שהאדם עושה אותו בכל יום, מבלי שהדבר יטריד את כוונתו. זהו כפי שישנם כאלה הנוהגים, להוריד את התפילין בתפילת ערבית שבסיום התעניות, לפני פרשת ציצית שבקריית שמע, [עיי'ן שעה חלק ג' סימן ק"ב סעיף יז], והם לא מחשיבים זאת בתורת הפרעה, כיון שלא צריך להקדיש לקיפול תשומת לב.

נחזור לעניינינו, הוא כותב [בדף שי"ג, הלכות תחנונים וקריאת התורה] כך, דע, שקדיש זה, שייך מעיקר הדין לקורא בתורה, שהוא הנקרא שליח ציבור לעניין זה. המדובר הוא, לגבי הקדיש שאומרים בשני וחמישי, לאחר עליית שלישי. והוא אומר, כי בעצם, הקדיש הזה שייך, למי שקרא בתורה. הרי מנהגם, שלא העולה בעצמו קורא, אלא ישנו חזן אשר קורא, והוא נקרא שליח ציבור לעניין זה. לדבריו, הוא זה אשר צריך לומר את הקדיש. הוא שייך אליו, כי הוא זה שקרא בתורה. וזה כמו שהשליח ציבור מוטלים עליו הקדישים של ברכו ב'יוצר', וקדיש שקודם אשרי, וקדיש תתקבל, כן הוא קדיש על קריאת התורה.

זאת ועוד, גם קדיש על שיעור תורה, שייך גם הוא לחכם שאמר התורה. אם אמרת שיעור תורה, עליך לומר גם את הקדיש. מה המקור לכך? תשמעו כעת פלא עצום, כנזכר בגמרא סוטה דף מ"ט ע"א. כך הוא אומר. שהדבר נזכר בגמרא. תכף נראה. אינני יודע, היכן הגמרא הזאת? אלא, שכדי לעודד הציבור לבוא לשיעורים, כי אצלם אמירת הקדיש נחשבת ליותר מלימוד התורה לצערינו, לכן ויתרו להם בזה. אך עיקר אמירתו, שייכת לחכם שאמר הדרשה.

אצל הספרדים, לאחר הדרשה או השיעור, כל היתומים קמים להגיד קדיש. אם לא תתן להם לומר קדיש, הם לא יבואו לשיעורים. אצלם, הקדיש יותר חשוב. הם באים, בכדי לומר קדיש. לכן, ויתרו להם. הרב ויתר על כך, כי יותר טוב שהם יגיעו לשיעורים.

אצלינו התימנים, הדבר לא שייך, כי בכל מקרה אין אצלינו דבר כזה, שיאמרו את הקדיש כמה אנשים, אלא רק אדם אחד אומר את הקדיש. ובכל זאת, לא נוהגים שהרב אומר את הקדיש, אלא מזמינים את היתום. זהו כפי שאמרתי מקודם, כי כנראה, חושבני כי שינוי המנהג, כפי שאמר מהר"ר יוחנן מזרחי, שהגדול יגיד את הקדיש, כי בזמנם עדיין לא היה מקובל, העניין של קדיש יתום. בדורות ההם, לא היה מושג כזה, של 'קדיש יתום'. הדבר יכול להתאים, לדורות הללו. אבל לאחר שכבר נהגו, שנותנים את הקדיש הזה ליתומים, א"כ לפעמים יכול להיות שיאמר זאת עם הארץ, העיקר לזכות אותם שיאמרו קדיש. ממילא, התבטל העניין הזה, שקישרו זאת לרב, שהוא יאמר את הקדיש.

אבל לגבי מה שהוא כותב, כי הדבר נזכר בגמרא מסכת סוטה דף מ"ט ע"א, שהחכם יאמר את הקדיש, זהו דבר שאיננו מובן. הדבר תמוה מאד. אינני יודע, למה הוא מתכווין.

הגמרא שם אומרת כך, לגבי המצב שאחרי חרבן בית המקדש, אמר רבא, בכל יום ויום, מרובה קללתו משל חבריו, שנאמר [דברים כ"ח, ס"ז] בַּבֶּקֶר תֵּאמַר מִי יִתֵּן עֶרֶב וּבְעֶרֶב תֵּאמַר מִי יִתֵּן בֶּקֶר. הי בקר? אילימא בקר דלמחר, מי ידע מאי הוי? כתוב בתוכחה, שבערב תאמר מי יתן בוקר. למה אתה חושב, שבבוקר יהיה יותר טוב? אולי יהיה יותר גרוע? אלא, דחליף. דהיינו, הוא מדבר על הבוקר שעבר, והוא אומר כי הצרות בעת, הן הרבה יותר חמורות ממה שהיה בעבר. למרות שכבר היו צרות, אבל הלואי שיהיה כפי שהיה מקודם. כי בכל יום, הקללה מיתוספת והולכת.

ואלא עלמא, אַמַּאי קא מְקַיֵּים? אַמַּאי (מושכים את קריאת האל"ף, והמ"ם רפויה) היינו, על מה העולם מתקיים? הרי אם הקללה מרובה, ועוד מרובה ומרובה, יום אחרי יום, אזי ח"ו בסוף הוא יהיה ניזוק ונגמר הכל רח"ל. עונה הגמרא,

שערי יצחק – השיעור השבועי

מדבר קדמות. החיד"א מביא זאת, בספר חסד לאברהם. כנראה, שם הוא מקור העניין.

בזמנו [שיעור מוצש"ק שמות ה'תשע"ו] הבאנו בשם הספר פלא יועץ, שכתב לגבי התקיעות בראש השנה, שהרב ידרוש לפני כן, ויאמר קדיש. דייקנו מלשונו, שהרב אשר דרש, הוא שיאמר את הקדיש לאחר הדרשה. אמנם לא נהוג אצלנו לומר קדיש לאחר הדרשה שלפני התקיעות בר"ה. אבל לא משנה. אולי הדבר מתוך חוסר תשומת לב, או מסיבות אחרות. בכל אופן, כידוע שהרב פלא יועץ לוקח דברים רבים מדברי החיד"א, א"כ מסתמא זהו שורש העניין.

החיד"א מביא זאת בספרו מדבר קדמות ומערכת ד' אות י"ד, בשם סבו מהר"ר אברהם אזולאי, בספר חסד לאלפים.

זהו ספר חשוב מאד, בתורת הקבלה. לפני כן, הוא היה פילסוף. בשלב הראשון, הוא למד פילסופיאי, וכל מיני דברים. עד שנתפרסמו בעולם, ספרי הרמ"ק והאר"י. הוא אומר, זרקתי את הכל, ויש הבדל בין הקבלה לבין הפילסופיאי, כיתרון האור מן החושך. עד עכשיו הייתי שקוע בחושך, כאשר למדתי כל מיני דברים, אבל ברוך ה' שכעת האיר העולם. ואז הוא שינה את ההסתכלות, ונכנס לתוך הדברים הללו. ואכן בספריו ישנם חידושים גדולים מאד, וליקוטים מספרי מקובלים גדולים. אחד מהם, זהו הספר חסד לאלפים, המחולק למעיינות ונהרות. לפעמים נכדו החיד"א, מביא בספריו קטעים מן הספרים של סבו. תכף נראה זאת בגוף הספר חסד לאלפים, אבל כעת נביא את מ"ש החיד"א בספרו מדבר קדמות.

וזה לשונו שם, דורש באגדה, ויש לו כוח למחול עוונות ישראל. האדם הדורש באגדות, זהו דבר חשוב מאד.

אקדושה דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא. על כך העולם מתקיים. שנא' [אויב י', כ"ב], אַרְץ עֵיפָתָה כְּמוֹ אֶפֶל צְלָמוֹת וְלֹא סְדָרִים. הא יש סדרים, תופיע מאופל.

מסביר רש"י, אקדושה דסידרא, סדר קדושה, שלא תיקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט, שאומר קריאתו ותרגומו, והן כעוסקין בתורה. וכיון שנוהג בכל ישראל, בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שתיים, קדושת השם ותלמוד התורה, חביב הוא. וכן יהא שמיה רבה מברך' שעונין אחר הגדה, שהדרשן דורש ברבים בכל שבת, היו נוהגין כך. ושם היו נקבצין כל העם לשמוע, לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם.

א"כ, הדבר לא כתוב בגמרא, ואפילו לא בפירוש רש"י. בדקתי אפילו את הנוסחא בספר עין יעקב, וכתובות שם אותן המלים, ללא כל שינוי. 'שעונין אחר ההגדה שהדרשן דורש ברבים'. הוא רק דורש, אבל לא כתוב שהוא אומר את הקדיש. לא כתוב, מי אומר את הקדיש.

לא מובן, על סמך מה הוא כתב כך.

בהמשך דבריו, מדובר על מנהג עדות אשכנז, שהקורא בתורה אומר את הקדיש שלאחר הקריאה, והוא כותב כי הספרדים נהגו לתת את הזכות לאמירת הקדיש, לעולה השלישי.

א"כ יוצא, כי אצלנו התימנים, המדובר על העולה שלישי, שהוא גם קרא בתורה. ואצל הספרדים, נותנים את הקדיש לעולה שלישי, למרות שהוא לא קרא, אלא רק בירך.

מה שכן, יישר כוחו של ידידנו הרב איתי דהרי הי"ו, וברוך יהיה, אשר ציין לנו [בסוף שיעור מוצש"ק קרח ה'תשע"ו] את המקור לכך, בספר

אף כי ישנם רבים המנצלים זאת לרעה לצערינו, וחשוב לדעת את הדבר. הרבה אנשים, קוראים להם בתואר 'באבות', או שמות ותארים אחרים, והמטרה שלהם בעיקר היא רק בכדי לגרוף הון. הם מגיעים לכל מיני מקומות נידחים בעולם, והם דורשים בציבור וכו'. אבל לצערינו, אלו אנשים ריקים ופוחזים, המנצלים את תמימות האנשים. שאלו את אחד מגדולי ישראל, טוב, אבל מה נעשה? הם באים אלינו, מהיכן נדע האם הוא ראוי או שלא? ענה להם הרב, אם הוא יגיד לך, שברצונו לדבר על פרשת השבוע, או כל מיני מדרשים ואגדות ופירושים, תגידו לו שימסור שיעור בגמרא, או בהלכה. לפני ציבור אברכים ותלמידי חכמים שישאו ויתנו עמו בלימוד, אם הוא יאמר שיעור בגמרא, או בהלכה אז הוא למדן. הדבר סימן, שהוא יושב ולומד. אבל מדרשים ופירושים, בקלות יכולים לעשות זאת. האדם הזה חשוד. אם הוא רק יודע לדרוש פירושים ורעיונות, זאת הוא יכול לקרוא כמה דקות באיזה ספר, קלט את העניין והבין אותו, והוא בא ודורש זאת בפניכם, ואתם חושבים אולי הוא 'גברא רבא'. אבל אם הוא למדן, שיודע להתעמק בסוגיות, או בספרי הפוסקים, הדבר סימן שהוא תלמיד חכם אמיתי. בזאת יבחן.

בכל זאת, כיון שישנה כאן סגולה בעניין זה, לכן שידרוש גם בהלכה וגם באגדה.

ואם אומר קדיש על האגדה, נמחלים לו כל עוונותיו. כאן כתוב העניין. אבל תכף נראה זאת, לפי הנוסחא המדוייקת, ואז הדבר יהיה יותר מובן. אינני יודע, כיצד הסגנון והנוסחא כאן קצת השתבש. בכל אופן, הדבר כבר כתוב כאן. אם הוא אומר קדיש, דהיינו הוא בעצמו אומר קדיש, משמע כי ישנה כאן איזו מעלה, בכך נמחלים לו כל עוונותיו. ואפילו נחתם לו גזר דין לרעה, הקב"ה מוחל לו ומכפר עוונותיו.

וכן השומע דרוש מפי חכם, בחכמת הקבלה הנקרא אגדה, נמחלו לו כל עוונותיו. מז"ה,

דהיינו ראשי תיבות מורי זקני הרב, חסד לאברהם, עיין הקורא נהר ל' דף י"ז ע"ד והלאה.

והפוסקים נקטו מ"ש בסוטה, אמאי קאים עלמא? איהא שמיה רבא דאגדתא. אגדה כפשטא. הוא אמנם מפרש, כי הכוונה 'אגדה' על הקבלה. אבל הרי בפשטות דברי הגמרא, המדובר על מדרשים ואגדות. קשיא. ואפשר, דכיון דבאגדה גנוזים בה סתרי תורה, כמ"ש רבינו האר"י זצ"ל, אמירת מדרשי רז"ל אהני, וקריאתה זו הלילא. החיד"א עונה, כי בעצם זהו דבר אחד. כי ישנם הרבה מדרשים תמוהים, שאי אפשר להבינם כפישוטם, כיון שבאגדות חז"ל רמוזים כל הסודות. לכן, אפשר לקשר את הקבלה עם האגדה, שגם הקבלה נקראת אגדה, כיון שבעצם זו פנימיות האגדה.

אבל, הגירסא הזאת נראית משובשת קצת. ברוך ה', שכיום יש את הספר חסד לאברהם, אשר הגיהו אותו מכת"י, ושם [מהדורא חדשה דף ע"ג] הדבר כתוב יותר ברור.

מובא שם כך, דע, כי כל ת"ח הדורש באגדה, יש לו כח למחול כל עוונותיהם של ישראל. ועוד, אם מוסיף ואומר הקדיש על האגדה, נמחלו כל עונותם. אפי"א נחתם גזר דינם, הקב"ה מוחל ומכפר עוונותיהם. זה לא כפי שהחיד"א כתב, 'עונותיו', דהיינו עוונות הדורש, אלא 'עוונותם', נמחלו העוונות של כל הציבור. וכן השומע דרוש מפי חכם, בחכמת הקבלה הנקראת אגדה, נמחלו לו כל עוונותיו.

כאן כתובה חשיבות עניין זה, שאם הדרשן בעצמו יאמר את הקדיש על האגדה, הדבר מוחל על כל עוונותם, דהיינו העוונות שלו והעוונות שלהם.

אמנם מצד שני, הרי בלאו הכי כל קדיש, הגמרא אומרת במסכת שבת ודף קי"ט ע"ב, כל

שערי יצחק – השיעור השבועי

א"כ, כבר כתוב כאן העניין הזה, אבל לא מודגש כאן העניין שהדרשן בעצמו יאמר את הקדיש. זאת הוסיף לנו, מהר"ר אברהם אזולאי, מאיזה מקור שאינו ידוע לנו, אבל נאמן הוא ונאמנים דבריו.

הערה מהקהל: גם מהרי"ץ בעץ חיים ודף פ"ד ע"א, סוף ד"ה וכתב, מביא את עניין חשיבות הקדיש ממדרש שוחר טוב. תשובת מרן שליט"א: אבל לא נזכר שם שהדרשן בעצמו יאמר את הקדיש.

הדרשה בפני רבים ואמירת הקדיש, מועילה לכפרת עוונות.

עלינו להבין, מה העניין בזה? מדוע כאשר אומרים דרשה, הדבר מועיל למחילת כל העוונות?

כותב על כך, הגר"ח פאלאגי זצ"ל, בספרו זכירה לחיים ודרוש להספד, דף כ"ו כ"ז. תשמעו דבר מעניין. הוא אומר, כי זכות הדרשה, מנקה ומסלק את כל הרקיע מכל המזיקים, והמקטרגים, ועל ידי כך הדבר מתקבל, ונמחלים כל עוונותיהם.

הוא מביא, מה שחקר הרב כהנא ז"ל בספרו הבהיר אגדת אליהו על מסכת יומא, הכוונה לבעל שבט מוסר, זהו הר"ר אליהו הכהן, על מה שאמרו שם, ארבע פייסות היה במקדש. כמבואר במסכת יומא. דלמה היה צריך ד' פייסות? דהיה די בפעם אחת לעשות הארבע פייסות בבת אחת. ולמה היה צריך לעשותם בד' פעמים? והוא ז"ל השיב, דע"י ארבע פעמים לעשותם הפייסות בכל פעם ופעם, עושה הרגש במצוה, ומזכך האויר. בשביל שאויר הרקיע הוא מלא ממזיקין ושדין ומלאכי חבלות. וע"י הרגש הפיס בכל פעם ופעם, אויר הרקיע מזדכך, ועולה הקרבן עד הרקיע בזיכוך האויר. לדבריו, נכון שהיה אפשר לעשות זאת בפעם אחת, אבל כאשר עושים זאת בכל פעם, יש בכך 'הרגש במצוה', דהיינו זה עושה רעש.

העונה אמן יהא שמיה רבא מברך בכל כחו, קורעין לו גזר דינו וכעת לא הוספתי את המלים 'של שבעים שנה', ועיין שיעור מוצש"ק בהעלותך ה'תשע"ו, ובספר גשר החיים חלק א' דף שי"ט. דהיינו, כל מי שאומר קדיש. אלא מאי, כתוב 'בכל כוחו'. לפי רש"י, הכוונה בכל כוונתו. א"כ, לא בכל קדיש, נקרע גזר הדין. א"כ יכול להיות, שלא יכוונו כל כך, אולם עצם זה שהם עונים על הקדיש, הזכות הזאת עולה. וגם יכול להיות, שישנו הבדל. בגמרא כתוב, 'קורעין לו גזר דינו'. וכאן כתוב, 'מכפר כל עוונותם', משמע כל העוונות. ומוסיפים שם, כי זה אפילו אם כבר נחתם גזר הדין. דבר זה, לא כתוב בגמרא. א"כ המעלה הזאת, היא רק בצירוף כך, שהמדובר על אגדה.

לכן, גם כאשר דורשים בדברי הלכה, מסיימים באגדה. מסבירים המפרשים, שכאשר אומרים אגדה, הציבור יותר שמח, כי זאת הם יותר מבינים, אלו דברים המושכים ליבו של-אדם, ממילא כאשר אומרים את הקדיש, הם שמחים, ועונים אמן יהא שמיה רבא בכוונה. בכל אופן, כתוב כאן שהדבר אפילו אם כבר נחתם גזר דינם. יש כאן כמה וכמה חילוקים, אימתי הדבר מועיל.

האמת היא, כי שורש דברי בעל חסד לאברהם, נמצא במדרש משלי [פרשה יז], שנקרא גם בשם שוחר טוב. אבל הוא הוסיף כאן כמה פרטים. ומצא שהדבר מובא, כבר בדברי חז"ל. אולי היתה לו שם גירסא אחרת, אך לפי מה שכתוב לפנינו במדרש משלי, זהו דבר קצת פחות ממה שהוא כתב, אבל הדבר מאד דומה.

כתוב במדרש שם כך, בא לפניו – לפני הקב"ה – מי שיש בידו חמשה חומשי תורה, אומר לו, בני, למה לא למדת הגדה ולא שנית? שבשעה שחכם יושב ודורש, אני מוחל ומכפר עוונותיהם של ישראל. משמע, כי בעצם אמירת הדרשה, זה כבר כפרה על הציבור. ולא עוד, אלא בשעה שעונין אמן יהא שמיה רבא מברך, אפילו נחתם גזר דינם, אני מוחל ומכפר להם עוונותיהם.

הרי כתוב במשנה, 'טרף בקלפי'. פירוש, שכאשר עושים גורל, צריכים לערבב זאת, ולראות מי יעלה להשם ומי יעלה לעזאזל. רש"י [במסכת יומא דף ט"ל ע"א] מסביר, מה הפירוש 'טרף בקלפי'? טרף פתאום בטריפה ובחטיפה. משמע שכאשר עושים את הקלפי, נהיה קצת רעש, כיון שזה דבר העושה רגש, עיי"ב ישנה התעוררות. לכן, אם היו עושים זאת ביחד, אז טוב, עשו פעם אחת ונגמר. אבל כאשר עושים זאת עוד פעם ועוד פעם, הדבר מזכך את הרקיע.

ממשיך בעל אגדת אליהו ואומר, וכן על ידי חכם שדורש ברבים, מזדכך הרקיע. ועולה עד הרקיע תורתו בהרגש מהציבור שבאים לשמוע עכ"ל. משמע כי כנראה בזכות שהציבור בא, הדבר עושה הרגש, המולה, ממילא הדבר משפיע לא רק מהבחינה החיצונית, אלא גם מן הבחינה הפנימית, הרוחנית, כי הדבר מזכך את הרקיע.

בעל זכירה לחיים מאריך בעניין זה, ומסכם כך, מעתה זהו כוונת רז"ל, שהביא הרב חסד לאברהם ז"ל, שבזכות שבאים לשמוע לדורש ברבים, ואומר קדיש ועונין הציבור אמן ישראל, הקב"ה מוחל עוונותיהם, כיון שנזדכך אויר הרקיע, ע"י הרגש הציבור שבאים לשמוע, אז עולה תפילתם עד השמים. התפילה עולה ומתקבלת, כיון שהכל פתוח.

אומרים בדרך משל, על מקום מסויים, כי המקום הזה הוא 'מלא תורה'. פירוש, שהכל נשאר במקום. התפילה הזאת, לא עלתה לרקיע. אין לה זכות, שהקב"ה יקבל אותה.

אבל בדרך זו, פינו את כל השטח, כל המקטרים מסתלקים, אין מחסומים, וממילא זוכים שמתקבלות כל התפילות.

ובעבור כך הם זוכים, שהקב"ה יהיה מוחל הן עוונות הדורש הן עוונות ישראל. יהא רעוא דתתקבל.

הערה מהקהל: גם בבית המקדש, זאת הסיבה שעשו בקלפי, בכדי שיהיה רעש. תשובת מרן שליט"א: נכון.

במדרש אותיות דרבי עקיבא מובא, כי לעתיד לבוא, זרובבל בר שאלתיאל יאמר קדיש. הדבר מובא בספר בתי מדרשות [חלק ב' דף שס"ז]. תשמעו דבר מעניין.

אמרנו מקודם, כי ישנם מדרשים, שאי אפשר להבינם כמשמעם, כי גנוזים בהם סודות. אבל לכל הפחות, אנחנו קצת 'מריחים'. גם אם איננו מבינים ממש את הדברים, אבל לכל הפחות לקבל מושג. זה כמו ילד, הלומד אל"ף בי"ת. כאשר הוא יגדל, ויצטרך את האותיות, הוא יראה כי ישנם עולמות שלמים, המצטרפים רק באמצעות אותיות אל"ף בי"ת. א"כ, לכל הפחות שנדע את קצת, משהו, נריח זאת בעולם שלנו, בכדי שבעולם האמת הדברים יובנו לנו בצורה המושלמת.

הוא מביא שם, וכמה מפתחות יש לו להקב"ה וכו'. יש לו מפתח של חרשים, שנאמר [ישעיה ל"ה, ה'] וְאֶנִּי חָרְשִׁים תִּפְתָּחָנָה. יש לו מפתח של שפתיים וכו', של פה וכו', הוא כותב איזה פתחים ישנם. ולאחר מכן הוא כותב, יש לו מפתח של גן עדן, שנאמר [תהלים קי"ח, י"ט] פִּתְחוּ לִי שְׁעָרֵי צְדָק. יש לו מפתח של גיהנם, שנאמר [ישעיה כ"ו, ב'] פִּתְחוּ שְׁעָרִים וַיָּבֹא גֹי צְדִיק שֹׁמֵר אֲמָנִים, אל תקרי שומר אמונים, אלא שהוא אומר אמן. [מרן שליט"א אמר: 'אלא שעונים אַמְנִים'. העורך].

חושבני, כי לכן נהגו אצלנו, לומר את הפסוק הזה, לפני קריאת שיר השירים. הרי בשיר השירים, ישנם 117 פסוקים, כנגד 117 שעות שישנן בשבוע, חוץ משלושת התפילות, שכל אחת מהן שעתא ופלא, נשאר 117 שעות. ומי שאומר שיר השירים, זוכה להינצל מן הגיהנם. 'פתחו שערים' היינו, שמעלים אותו מן הגיהנם, בזכות אמירת 117 הפסוקים שישנם במגילת שיר השירים.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אעשה להן יותר על דין זה. מספיק מה שהם סבלו שם. כבר יצר הרע קדם להם. אומר הקב"ה, בסדר, אפשר לוותר להם. באותה שעה, נוטל הקב"ה מפתח של גיהנם, ונותן לגבריאל ולמיכאל בפני כל הצדיקים כולן ואומר להם, לכו ופתחו שערי גיהנם, והעלו אותם מתוך גיהנם. תוציאו אותם, הם סגורים ונעולים שם, תפתחו להם, ותביאו אותם. שנאמר, פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים. מיד הולכים גבריאל ומיכאל, ופותחין ארבעים אלפים שערי גיהנם, ומעלים אותם מתוך גיהנם.

צריך לדייק כאן, בכמה דברים.

ראשית, כתוב כי זרובבל בר שאלתיאל, הוא שעומד לומר את הקדיש. לכאורה, למה לא עומדים כולם ואומרים קדיש ביחד? אלא, שמע מינה כי רק אחד אומר קדיש. רק זרובבל בר שאלתיאל אומר קדיש, אף אחד לא מצטרף איתו. והסיבה היא, כי כאשר כולם ביחד אומרים קדיש, זה עושה מהומה, אין בכך סדר וכו', כפי שדיברנו בעבר.

דבר שני, מן הלשון זכיון שמגיע לאגדה לומדים, כי בכדי לומר קדיש דרבנן, צריך לפני כן לומר אגדה, כפי שאמרנו מקודם. דהיינו, גם כאשר לומדים הלכה, גמרא או משנה או הלכה, מסיימים בדר"כ בפיסקת רבי חנניא בן עקשיא וכו', שזאת היא אגדה. או בליל שבת, מסיימים בפיסקת 'אמר רבי אלעזר אמר רבי חנניא וכו', שזהו ג"כ סיום באגדה.

אבל לכאורה קשה, הרי אמרנו לעיל בשם בעל חסד לאברהם, כי מי שאמר את הדרשה, הוא זה שאומר את הקדיש. למה זה לא כך, גם בעולם האמת? על כך, תענו אתם.

תשובה מהקהל: איך הקב"ה יגיד על עצמו 'יתגדל ויתקדש שמייה רבא'?

תגובת מרן שליט"א: יפה. הרי זהו שבח להקב"ה, א"כ כיצד הקב"ה יגיד זאת? לכן

אבל כעת תשמעו, את דברי המדרש. שבשביל אמן אחד שעונים רשעים מתוך גיהנם, מעלין רשעים מתוך גיהנם. הרשעים שהיו בגיהנם, אומרים אמן אחד, ועי"כ הם זוכים לעלות משם.

כיצד? עתיד הקב"ה, שהוא יושב בגן עדן, ודורש בה, וכל צדיקי עולם יושבין לפניו, וכל פמליא של מעלה עומדין על רגליהם, מימינו של הקב"ה חמה עם המזלות, ולבנה וכל הכוכבים משמאלו, והקב"ה דורש לפניו טעמי תורה חדשה שעתידי הקב"ה ליתן להם על ידי משית. לעתיד לבוא, יושבים כל הצדיקים, ושומעים דרשה חדשה מפי הקב"ה, תורה שלא שמעו עד עכשיו, חידושים שלא נאמרו עד היום. וכיון שמגיע להגדה, הקב"ה כבר מסיים את הדרשה, עומד זרובבל בן שאלתיאל על רגליו, ואומר יתגדל ויתקדש. וקולו הולך מסוף העולם עד סופו. וכל באי העולם, עונין ואומרים אמן. ואף רשעי ישראל, וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם, כולן עונין ואומרים אמן מתוך גיהנם. שמעתם? יש בגיהנם רשעים מישראל, וגם צדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם. ישנם כאלה, שהם כבר נמחקו לגמרי. הנשמה שלהם כבר לא קיימת. אלה כבר אפס, כבר אינם קיימים. אבל ישנם עוד כמה, שיש להם מקום בגיהנם. מי שנשמתו כבר כלתה והלכה, אז זה כלום. אבל נשאר עוד כאלה, שהם במאסר שם. והם שומעים משם את הקדיש, ועונים אמן. שנאמר, ויבא גוי צדיק שומר אמונים. 'גוי' היינו, עם ישראל, הנקראים גוי. ו'צדיק' היינו, צדיקי אומות העולם.

עד שנתרעש כל העולם כולו. מן האמן שלהם, נהיה רעש. באותה שעה, נשמעים קול דבריהם לפני הקב"ה, והוא מְשַׁאֵיל עליהם ואומר, מה קול רעש גדול ששמעת? משיבין מלאכי השרת ואומרין לפניו, ריבון של עולמים, אלו רשעי ישראל וצדיקי אומות העולם שנשתיירו בגיהנם, שעונין אמן מתוך גיהנם. מיד מתגלגלין רחמיו ביותר, ואומר, מה

בעולם האמת, חייב להיות שזרובבל בר שאלתיאל יאמר זאת.

בקיצור, אין סתירה, וגם לא ראייה, מדברי המדרש.

מדוע המשיח לא בא, למרות שנמחלו העוונות, וכן לגבי מוצאי יום הכיפורים.

בכל אופן, עלינו לשאול כאן שאלה. בסדר, בזכות הדרשה שלומדים ברבים, ובזכות אמירת הקדיש, נמחלים כל עוונותם. אם כן, אם נמחלו כל העוונות, מדוע המשיח אינו מגיע?

אותו הדבר יש לשאול, גם לגבי מוצאי יום הכיפורים. הרי במוצאי יוה"כ, ברוך ה', כולם חזרו בתשובה, כולם בכו, ובסופו של דבר המשיח לא בא. את השאלה הזאת, שואל בספר ערבי נחל [פרשת וילך דרוש ג].

שאלה מהקהל: אולי כי ישנו אדם אחד, שנשארו לו העוונות?

תשובת מרן שליט"א: יפה. מעניין שבעל ערבי נחל, לא ענה את התשובה הזאת.

הוא כותב כך, הנה לכאורה צריך להבין, הרי אמרו רז"ל [סנהדרין דף צ"ז ע"א], כלו כל הקיצין, ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. ודבר גלוי וידוע, שאם היו כל ישראל שבין בתשובה ברגע אחד, אזי תכף ישלח השי"ת לנו את הגואל. מחמת שעל ידי התשובה, היינו כולנו נעשים מנוקים מעון. וא"כ, הלא אנחנו מאמינים בעניין יום הכיפורים, [ויקרא ט"ז, ל"ז] כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם מפל חטאתיכם. וא"כ, ביום הכיפורים, נעשים כל ישראל מנוקים מעון. ומדוע לא יהיה הגאולה, מיד במוצאי יום הכיפורים? כך הוא שואל, והוא עונה על כך באריכות, בדרך משל וכו'.

כנראה בזמנו, עדיין כולם היו צדיקים, הוא אומר כי 'כל ישראל מנוקים מעון', אבל

לצערינו אינני יודע אם כיום אנחנו יכולים לומר זאת.

בכל אופן, חושבני כי התשובה לכך היא פשוטה מאד, כפי שאמר בני הרב שאול הי"ו מקודם. כי לצערינו, הגם שאנו זוכים שמתכפרים לנו כל העוונות ביום הכיפורים, אבל העוונות של בין אדם לחבירו, נשארו במקומן.

שאלה מהקהל: הרי יש גם ארבעה חילוקי כפרה. ישנם דברים, שיום הכיפורים מכפר רק בתוספת דברים אחרים, כגון מיתה או ייסורי.

תשובת מרן שליט"א: אתה צודק. אבל מאידך הוא מביא את הפסוק, **כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יִכַּפֵּר עֲלֵיכֶם לְטַהֵר אֶתְכֶם מִכָּל חַטָּאתֵיכֶם לִפְנֵי יְיָ תַטְהַרְוּ.** אלא צריך לומר לכאורה, כי זה לאו דוקא. דהיינו, אמנם ישנם עוונות מסויימים כאלה, אבל בסך הכל מבחינת עם ישראל באופן כללי, היה צריך להיות שתבוא הגאולה.

הערה מהקהל: הרי כתוב, אין ישראל נגאלין, אלא בתשובה. התשובה, זאת סיבה לביאת הגאולה. ד' חילוקי כפרה, זה באופן פרטי. הערה נוספת מהקהל: אולי הכוונה לתשובה מושלמת.

תשובת מרן שליט"א: יכול להיות. [בל"ג באחד השיעורים הבאים, נוסף דברים בעניין שאלה זו מן העניין של ארבעה חילוקי כפרה].

המשך בעניין חשיבות אמירת עלינו לשבח וכו', על כן נקודה לך וכו', והאם ישנה כיום עבודה זרה בעולם.

לגבי מה שדיברנו בשיעור הקודם, בעניין אמירת 'עלינו לשבח' ועל כן נקודה לך, ברצוני להביא בפניכם, את מה שראיתי בספר באר הגולה למהר"ל מפראג [מהדורת מכון ירושלם, חלק ב' באר שביעי דף שצ"ד]. לדעתו את פסקת 'על כן נקודה לך', ג"כ חיבר יהושע, כפי שהוא חיבר את 'עלינו לשבח'.

המלכים וכו', בהמשך באה הבקשה, 'על כן נקוה לך, להעביר גלולים מן הארץ, והאלילים כרות יכרתו'. ומה שכתב, שיהושע תיקן עלינו, כי בימיו עדיין היו הגוים עובדים ע"ז, ולכך התפלל על ביטולה. אך אם תפילה זו היתה נתקנת כשאר תפילות על ידי אנשי כנסת הגדולה, הרי הם ביטלו יצרא דע"ז ויומא דף ס"ט ע"ב, ולא היה מובן, מדוע נאמרה תפילה זו בלשון עתיד, 'על כן נקוה לך', כאשר כבר נתבטלה ע"ז מן העולם.

דבר זה, תמוה מאד. וכי בזמן אנשי כנסת הגדולה, כבר לא היתה עבודה זרה? הרי היתה עבודה זרה בעולם?

הערה מהקהל: הכוונה היא, כלפי היהודים. תשובת מרן שליט"א: אכן. כך מסתבר. אמנם לא ראיתי זאת כתוב במפרשים במפורש, צריך לחפש, אבל מסתבר לענ"ד, כי מה שכתוב שנתבטל היצר של עבודה זרה, הכוונה היא רק לגבי עם ישראל. אבל בודאי, שהיתה עבודה זרה בעולם. לא רק בזמן אנשי כנסת הגדולה, אלא אולי אפילו בדור שלנו.

בגמרא מסכת יומא [שם] כתוב כך, ויצעקו אל ה' אלהים בקול גדול [נחמיה ט', ד']. לא מצאתי לשון פסוק זה הכתוב בגמרא, אלא נאמר שם, ויצעקו בקול גדול אל יי אלהיהם. העורך. וכבר העיר על כך בגליון הש"ס, ועוד מפרשים, יב"ן. מאי אמור? אמר רב ואיתימא ר' יוחנן, בנא בנא, היינו האיי דאחרביה למקדשא, וקלייה להיכליה, וקטלינהו לכולהו צדיקי, ואגלינהו לישראל מארעהון, ועדיין מרקד בינן וכו'.

ובהמשך הגמ' אומרת כך, בהדי דתפסוה ליה, אשתמיט ביניתא ממזייה, ורמא קלא, ואזל קליה ארבע מאה פרסי.

אומר על כך היעב"ץ בהגהותיו שם, כי משמעות העניין הזה, 'אשתמיט ביניתא ממזייה' היינו, שנשמט שיעור קטן מידם, כפי

הוא כותב, כי ישנם בני אדם, העובדים עבודה זרה וכו', ועל זה נתקן עלינו לשבת, שלא עשנו כגויי הארצות וכו'. ופירשו המפרשים, שיהושע תיקן זה. ולפיכך אמר, על כן נקוה לך, להעביר גלולים מן הארץ, והאלילים כרות יכרתו, (לתקן) ולתכן עולם וכו'. שהיה מתפלל, שנתבטל עבודה זרה מן העולם, כאשר היו כל האומות עובדים אלילים.

כנראה, מהר"ל לא ראה את הדעות הללו שהבאנו, שהדבר קשור לעכ"ל. לכן הוא הביין, שזהו המשך. הדבר גם מתאים, כי גם בפיסקת 'על כן נקוה לך', כתוב עניין זה, 'להעביר גלולים מן הארץ וכו'. ואנחנו הסברנו בס"ד, כי עכ"ל בעצמו, רצה לעבוד עבודה זרה.

הבאנו את דברי רבי אברהם בן שלמה, הכותב בהדיא כי עכ"ל רצה לעבוד עבודה זרה. וע"פ זה ביארנו בס"ד, מדוע כעת הוא מבקש, שהיצר הזה של עבודה זרה יתבטל מן העולם. ידידנו הרב אורן טביב הי"ו שלח לי, כי הדבר כתוב גם בספר אור האפילה [פרשת עקב], וזה עוד מלפני רבינו אברהם בן שלמה. יישר כוחו. כתוב שם בדף צ"א בהדיא שכוונת עכ"ל היתה לעשות מזה תרפים.

אבל תשמעו, מה כותב שם המפרש, בספר באר הגולה. הוא טוען, כי הסיבה שצ"ל שיהושע תיקן זאת, משום שאנשי כנסת הגדולה לא היו צריכים להתפלל על עבודה זרה, כיון שבזמנם כבר לא היתה עבודה זרה בעולם. הרי כתוב [בגמרא יומא דף ס"ט ע"ב], כי כבר נתבטל היצר של עבודה זרה.

האם אתם מבינים את השאלה? אני אינני מבין.

כך הוא כותב, המפרש שם בהערה, הרי מוכח בתרתי מתפילת 'עלינו', שהגויים היו עובדים לאלהים אחרים. מתחלה נאמר השבת 'שלא עשנו כגויי הארצות, שהם משתחיים להבל ולריק ומתפללים אל אל לא יושיע, ואנחנו כורעים ומשתחיים ומודים לפני מלך מלכי

שיעור שיעור שיעור אחת משערות הראש, ר"ל חלק קטן, שלא נתבטל בידם. וז"ל, וראה לי היינו מה שהגמרא אומרת במסכת סוכה פרק החליל, יצר הרע מתחילה דומה לחוט של בוכיא וכו' לרשעים נדמה כחוט השערה וכו' יעוש"ב. בזמן אנשי כנסת הגדולה, חוט אחד נשאר.

לפי דבריו, אפילו בעם ישראל, הדבר נשאר. זה לא שאין בכלל יצר של עבודה זרה, אלא ישנו קצת. כי אחרת, לא יקבלו על כך שכר.

א"כ, בודאי שישנה עבודה זרה בעולם.

הארכת על כך בס"ד בשלחן ערוך המקוצר וחלק ד' הלכות עבודה זרה, סימן קמ"ז סעיף ג', קל וחומר שחלילה לחשוב לאלוה, אדם הקרוין מחומר אשר להבל דמה וימיו כצל עובר. ובלעם צפה וראה שעתיד לעמוד אדם ילוד-אשה ולהטעות בזה את כל העולם, הוא ישוע הנצרי שם רשעים ירקב. לפיכך נתן הקדוש ברוך הוא כח בקולו שישמעו כולם מסוף העולם ועד סופו. וכך הוא אומר, תנו דעתכם שלא תטעו אחרי אותו האיש שיעשה עצמו אלוה, שנאמר לא איש אל ויכזב. רמז בזה שאם יאמר איש שהוא אל, דעו שאינו אלא מכזב. נמצא שהוא עבודה זרה, וכן מאמיניו הנצרים עובדי עבודה זרה. וצורת שתי וערב (הנקרא "צלב") שהם עושים, קו השתי ארוך וקו הערב קצר, יש לה כל דיני עבודה זרה.

לפני כן [בסימן קמ"ה סעיף ב'] כתבתי כך, בימי קדם, היו עושים לעבודה זרה צלמים ופסלים בצורות שונות ומשונות, דמות בני אדם חמה ולבנה כוכבים ומזלות בהמות חיות ועופות וכיוצא בהם, ובנו להם היכלות ומזבחות, והקריבו קרבנות, ושאר עבודות זרות ומזרות, מרוב אדיקותם בזה. ובמשך הדורות כמעט בטלו ונשתקעו ונשתכחו לגמרי כל אלו, מפח השפעת תורתנו הקדושה עליהם, ודברי נביאי ישראל וחכמי הדורות. ודיני עבודה זרה ודיני

העובדים לה, יתבארו בס"ד בסימן שאחר זה. ועדיין קיימת הצורה שנתחדשה לזכר התלוי העשויה שתי וערב, ודינה כ עבודה זרה גם כהיום (כמו שנכתוב שם סעיף ג'), מלבד הפסילים שהם עושים. וכן נותרו עדיין חלק מענייני עבודה זרה הקדומים בכמה ארצות בעולם, כגון בהודו. עדיין ישנה עבודה זרה בעולם.

בהערות עיני יצחק שם, ישנה אריכות בעניין זה. הבאתי שם בס"ד, כי אמנם הישמעאלים (מאז יסוד האסלאם) כבר הפסיקו לעבוד עבודה זרה, וגם החכמת אדם כתב, כי הגויים שלנו – דהיינו הנצרים בארצות אירופה כיום – אינם אדוקים בעבודה זרה, והם עושים זאת רק לנוי. אבל בכל אופן, עדיין יש ע"ז בארץ סין ויפאן. ובבן איש חי ש"ב פרשת מסעי סעיף ה' איתא, בעירי אינדיא [דהיינו הודו. יב"ן] גם בזמן הזה ימצא שם עובדי ע"ז שעובדים לעץ ולאבן וכו'. גם בעל אבן ספיר חלק ב' האריך לספר את אשר ראו עיניו שם, כגון בסוף פרק ט"ז וכו' על צלמי ע"ז שבכל בית מאבן או מעץ או ממתכת, נר תמיד לפניהם, ומאכל מקריבים לפניהם בבוקר, וכן אלילים בראש כל דרך ובשווקים וברחובות, והפרה מקודשת להם, ועובדים אותה ומנשקים אותה, ועוד עניינים מוזרים. ובתחילת פרק י"ט דף נ' על העובדים לשמש ולצבא השמים ומשתחווים להם בכל בוקר וערב וכו'. המדובר הוא, על זמנו.

בכל אופן, בודאי שעדיין ישנה עבודה זרה בעולם. א"כ לא מובן, מה הוא מתפלא?

נכון, שיהושע תיקן את זה, אבל לא כפי דבריו, כי מה שאנחנו אומרים על כן נקודה לך, מדברים על דבר שהוא בעצם כבר עבר, אלא גם בהווה אנחנו מתפללים שהעבודה זרה תתבטל מן העולם.

שערי יצחק – השיעור השבועי

השיעור בצורה מגובשת, כאשר תופסים אותו ביחד ומגלחים. אבל אם השיעור מפוזר ומפורד, אז כשאוספים אותו חלק מן השיעור יהיה חלק, וחלק יהיה מחוספס. לכן, הם מעבדים את השיעור. ובזמן העיבוד שמים חומר, על מנת שהשיעור יהיה חלק מכל הכיוונים.

ממילא, אם השיעור חלק בשני הצדדים, הדבר סימן, שהשיעור עבר עיבוד. ולכן הדבר חשוב, שעשו זאת מן השיעור, שכנראה מלכתחילה ניתן לעבודה זרה.

זאת אני אומר, גם באופן שאין באותן פיאות נכריות משום פריצות. לצערינו, ישנם כאלה שנותנים על כך הכשר, אבל אינם יודעים בין ימינם לשמאלם. הם נותנים הכשר על דבר, שאפילו הם בעצמם אינם יודעים איך לבדוק זאת. הם לא יודעים אפילו מהיכן זה בא, מאיטליה או מהודו וכו'. הם לא יודעים איך לבדוק, האם זה של עבודה זרה. בכל אופן, זאת הבדיקה, כפי מה ששמעתי.

חוץ מכך, ראיתי בספר דמות הגוף, שזיכה אותנו בו המחבר, הרב יוסף פירארה שליט"א, כאשר שָׁבַתְנו בעיר אלעד ת"ו, הוא מביא ובדף ר"א בשם הגר"נ קרליץ, כי צורות חמה ולבנה שמצויירים בבגדי ילדים ובשמיכות סדינים, מחשש לחשד שיש מקומות בעולם שעובדים לצורות האלו. המחבר מעיר על כך, אנכי לא ידעתי מי הם שאוחזים היום עבודות זרות אלו? ענו לו שאפשר לברר זאת. שהוא שלח שאלה לרב יצחק פנגר, שהוא הסתובב רבות במזרח הרחוק, האם יש היום אנשים שעובדים עבודה זרה של שמש וירח וכוכבים וצורתם? הוא ענה, אני לא יכול לענות בודאות. אבל אם יש, זה יהיה במזרח הרחוק. בזמני עוד היו אנשים כאלה. אבל אני לא יודע עד כמה הם מבינים את מה שהם עושים. אדם צריך להאמין במשהו. יש אנשים שלא מפותחים מנטלית ורוחנית, שהם יסגדו לגורמי שמים גדולים. בקיצור, הדבר אינו ברור, וכנראה שכן. אבל

אבל גם אם הע"ז היתה מתבטלת ממש מן העולם, הרי אמרנו כי ישנם דברים, שהם בבחינת עבודה זרה. זה לא שהם ממש עבודה זרה, אלא הם נחשבים כמו עבודה זרה.

ולמעשה, צריכים לדעת דבר נוסף. לצערינו, יכול להיות שתהיה עבודה זרה אפילו אצלנו בתוך המחנה. למשל, זכורני כי לפני כמה שנים, הביאו נויי סוכה מן המזרח הרחוק, ונתברר שיש בהם חשש של עבודה זרה, כי הם מכינים את קישוטי הסוכה הללו בשביל חגיהם. חלק מן הסוחרים ניצלו זאת, והביאו אותם לכאן.

כמרכן, הפאות הנכריות. כבר אינני מדבר, על הפריצות שיש בכך. מלבד זה, יש בכך חשש גדול, של עבודה זרה.

שמעתי ממומחים, כי אפשר לדעת האם זה קשור לעבודה זרה, לפי צורת השיעור. הרי לצערינו בארץ הודו, ישנם אנשים משובשים, שאינם מבינים. חסרי דעה, יש להם כל מיני עבודות זרות, שונות ומשונות. בין היתר ישנן נשים המגלחות את שערן, ונותנות אותו לכומרים, ע"מ שיקריבו זאת לאליל שלהם. אבל הכומרים רמאים, הם לוקחים את השיעור, אינם שורפים אותו ולא כלום, אלא מוכרים אותו. הם מנצלים את תמימות אלו, שנתנו זאת לעבודה זרה, לאליל שלהם. וכיון שהשיעור זרוק על הריצפה, הוא מתבלבל. דהיינו, באופן הרגיל, כאשר השיעור לא זרוק, אפשר לדעת זאת לפי השיעור. כי בבריאה של הקב"ה, השיעור הוא חלק מצד אחד, ומחוספס מן הצד השני. [מרן שליט"א מדגים זאת על חוטי הציצית. העורך]. מישהו מומחה, הסביר לי את העניין. כאשר אתה מעביר את ידך על השיעור, מן הצד המחובר לראש, ועד לצד השני, השיעור הוא חלק. אבל אם תעביר את ידך ההיפך, תיווכח לדעת כי השיעור אז הוא מחוספס. בבריאת ה', כאשר מסרקים לכיוון אחד, זה חלק. אבל זה, כאשר מוציאים את

גם אם כן הוא הדבר, כנראה אלו מעטים. לא יודעים בבירור עליהם.

למעשה, גם אנחנו אוסרים זאת, אבל לא בגלל הנימוק הזה, שיחשדו כי הוא מן האנשים האלה. כתבתי בשע"ה [בסימן קמ"ה סוף סעיף ז'] כך, צריך לשים לב לזה במיני בגדים וסדינים המצויירי, ובפרט בחדרי ילדים ותינוקות, שלא לקנות ושלא להשהות וילונות וכלי־מטה שמצוייר עליהם שמש ירח וכוכבים. הסיבה איננה מפני שיחשדו, שאותו אדם מאמין בשגעונות הללו, של אנשי המזרח הרחוק. אלא, כך היא ההלכה, שהדבר אסור, בכדי להרחיק מן הדעות והאמונות הללו. כי אי אפשר לדעת, אם מישהו יעלה כך במחשבתו, אולי יש בכך ממש.

בכל אופן, צריך לדעת כך. אנחנו עומדים לפני צום י"ז בתמוז, ואם אנחנו שואלים, מדוע לא באה הגאולה? כמובן, הכל זה בעוונותינו הרבים. ולצערינו, בפרט לגבי עניין בין אדם לחבירו, הרי בית שני נחרב על שנאת חנם, ובעונותינו הרבים הדבר רק הולך ומתגבר. א"כ אצלינו, השאלה בכלל לא מתחילה.

כמה פרטי דינים בעניין י"ז בתמוז הנדחה.

רבים שואלים, מתי מתחילים ענייני הצום? האם בלילה, או ביום? ובפרט בשנה זו, שהצום נדחה. ובכלל, הפוסקים דנים לגבי ליל י"ז בתמוז, האם כל העניינים האסורים בי"ז בתמוז, מתחילים מן הלילה? למשל, מי שנוהג שלא להסתפר, האם בליל י"ז בתמוז, מותר לו להסתפר? ובפרט, כאשר הצום נדחה.

למעשה, כבר דיברנו על כך בזמנו [עיינין "שערי יצחק", שיעור מוצש"ק מטות ה'תשע"ב], ולמסקנא אמרנו כי מצד הדין, הדבר מותר. הבאנו כמה ראיות לכך, שהאיסור מתחיל רק מעלות השחר. כך מצד הדין. ומי שיחמיר, בעל נפש בלאו הכי ראוי לו להחמיר, אפילו בדברים

המותרים בצום, כגון רחיצה וסיכה וכו'. אבל ההלכה היא, שהדינים לא חלים בלילה. כך לגבי כל ענייני השמחה, כלים חדשים וכו'. כולל במצב כזה, שהצום נדחה.

שאלה מהקהל: כך גם אפילו לגבי תספורת? תשובת מרן שליט"א: אפילו תספורת. מי שנוהג להחמיר שלא להסתפר מי"ז בתמוז, בלילה מותר לו להסתפר, מצד הדין. אפילו במצב כזה, שהצום נדחה. ויהי רצון, שכיון דאידיחי אידחי. אותו הדבר לגבי השירים וכו'. כך מצד ההלכה. מה שמותר כל השנה, מותר גם בליל י"ז בתמוז.

המקום ברוך הוא יזכנו, שיקויים בנו הפסוק, צום הַרְבִּיעִי וְצום הַחֲמִישִׁי וְצום הַשְּׁבִיעִי וְצום הָעֶשְׂרִי, יְהִי לְבֵית יְהוּדָה לְשִׁשּׁוֹן וּלְשִׁמְחָה וּלְמַעֲדִים טוֹבִים, וְהָאֵמֶת וְהַשְּׁלוֹם אָהָבוּ וְזָכְרִיהּ חַי, י"ט, אכ"ד.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיינין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.